

Джузжа Олександр Миколайович,

головний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ЧЕЗАРЕ ЛОМБРОЗО ЯК ОДИН З ПІОНЕРІВ ТЕОРІЇ БІОСОЦІАЛЬНОГО ПОХОДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Анотація. Проведено аналіз теорії біосоціального походження злочинності Чезаре Ломброзо, який увійшов в історію юридичної науки як засновник кримінальної антропології. Зазначено, що Ч. Ломброзо вперше сформулював теорію про те, що головним об'єктом дослідження має бути злочинець, а сам злочин без вивчення особи винного є просто бездоказовим фактом. Ч. Ломброзо висунув гіпотезу про те, що злочинець може бути пізнаний за зовнішніми фізичними ознаками, а також стверджував, що технічний прогрес сприяє не стільки скороченню злочинності, скільки її зростанню.

Ключові слова: Чезаре Ломброзо; злочинність; кримінальна антропологія; особа злочинця; теорії біосоціального.

Summary. An analysis of the theory of biosocial origin of crime Cesare Lombroso, who entered the history of legal science as the founder of criminal anthropology, was conducted. It was noted that Ch. Lombroso for the first time formulated the theory that the main object of the investigation should be a criminal, and the crime itself without studying the guilty person is simply an unproven fact. Ch. Lombroso put forward the hypothesis that the perpetrator could be cognized by external physical characteristics, and also argued that technical progress contributed not so much to the reduction of crime, but to its growth.

Keywords: Cesare Lombroso, criminality, criminal anthropology, person of the offender, the theory of biosocial.

Сьогодні спадщина Ч. Ломброзо, його роботи, засновані на багаторічному емпіричному матеріалі, що охоплює десятиліття і велику кількість країн, являють собою суттєвий інтерес для сучасних юристів, соціологів, медиків, психологів.

Відомий кримінолог професор Ю. М. Антонян наголошує, хто б не критикував Ч. Ломброзо, він повинен пам'ятати, що саме він практично першим поставив в центр досліджень саму фігуру злочинця [1, с. 12].

У ХХІ столітті в Україні та інших країнах невинувато мало зусиль спрямовано на спільне вивчення факторів злочинності кримінологами, соціологами, психологами, біологами, фізіологами та іншими вченими. З цієї причини окремі епізодично-роз'єднані

дослідження, що проводяться деякими вченими, не дають помітного просування вперед в пізнанні біологічних і соціальних властивостей особи злочинця.

Відсутність кримінологічної діагностики, яка базується на досягненнях сучасної науки, ускладнює визначення відповідних груп ризику з призначенням необхідного цільового профілактичного впливу.

Ч. Ломброзо (1835–1909) є родоначальником антропологічної школи в кримінології. Його роботи поклали початок головної дискусії кримінології, основним предметом якої є питання про те, що важливіше в злочинній поведінці: біологічні чи соціальні чинники.

У своїй першій роботі «Злочинна людина» (1876) Ч. Ломброзо висунув гіпотезу про те, що злочинець може бути пізнаний за зовнішніми фізичними ознаками [2, с. 38].

Антропологічні ідеї Ч. Ломброзо допомогли звернути увагу суспільства на велику кількість природних особливостей особи злочинця, значення спадковості, на багаточинність походження злочинності.

У XIX ст. при недостатньому розвитку біологічної науки щодо генетики поведінки людини Ч. Ломброзо зумів надати світовій спільноті на основі масштабних глибоких досліджень докази біологічного походження злочинності. Згадаймо деякі характерні його висловлювання, які є актуальними і сьогодні.

Так, Ч. Ломброзо вважав, що технічний прогрес сприяє не стільки скороченню злочинності, скільки її зростанню. Він зазначив, що цивілізація, послаблюючи сімейні узи, збільшує не тільки число безпритульних і бездоглядних дітей, кандидатів в злочинці, але й кількість згвалтувань і дітовбивств [2, с. 42].

В сучасній Україні обговорюються питання щодо легалізації проституції і відкриття спеціальних установ під наглядом держави (медико-поліцейським контролем). Потрібно відмітити, що в епоху Ч. Ломброзо дану проблему публічних будинків було практично вирішено. Оцінюючи соціальну потребу таких установ, Ч. Ломброзо відзначив їх роль у запобіганні сексуальної злочинності. Він писав, що за кількістю замахів на честь дорослих жінок селяни перевищують городян, мабуть унаслідок відсутності в селах будинків терпимості [2, с. 52]. Цей висновок він зробив на основі вивчення такої статистики за 1846–1880 рр.

Ч. Ломброзо статистично довів прямий зв'язок злочинності з алкоголем. Він зазначає, що в Бельгії алкоголь є причиною злочинів в 25–27 %. У Нью-Йорку з 49 423 засуджених 30 509 були звичними п'яницями. У 1890 р. в США зі 100 осіб, які відбувають ув'язнення в тюрмах, 90 – п'яниць, з них 60 – пили помірно і тільки 10 – зовсім не п'ють. У Голландії зловживання вином приписується 4/5 усіх злочинів, в Швеції – 3/4, у Франції – 50 %, в Німеччині – 41 % [2, с. 65].

Ч. Ломброзо не залишив без уваги проблему поширеності серед злочинців вживання тютюнових виробів (нюхання або куріння) і наркотичних речовин.

Твердження Ч. Ломброзо, що злочинцями не стають, а народжуються, спростовували численні його опоненти [3, с. 384]. До речі, в наступних роботах він і сам значною мірою відмовився від таких тверджень. Він одним з перших у світовій кримінології розглянув цілісну систему факторів, що детермінують злочинність: добробут населення, виховання та освіта, ставлення до праці, сімейний стан, вік, стать, міграція, алкоголізм, ціни на продукти харчування, вплив міста і села, скупченість населення, вплив пори року і ландшафту. Причому висновки його не застаріли і в XXI столітті.

Так, в деяких роботах кримінологів, наприклад професора А. П. Тузова відзначається залежність вчинків як від біологічних особливостей особи, так і від соціальних факторів [3, с. 385].

В останні 20–30 років фахівцями в галузі біології, генетики, поведінки проведені численні дослідження, що підтверджують залежність делінквентності, агресії від біологічних особливостей особи, спадковості.

Ці досягнення поки практично не враховуються кримінологами та практиками. Не організовано навчання щодо генетики поведінки злочинців для суб'єктів, які повинні займатися запобіганням злочинам [4].

Розглядаючи вплив генетичних факторів на агресивну і злочинну поведінку, автори дослідження в США, Данії, Швеції, Великобританії паралельно розглядали їх зв'язок із зовнішніми соціальними факторами [5, с. 392].

Тим не менше, більшість кримінологів і криміналістів справедливо підкреслювали спільний вплив зовнішнього середовища і біології (біосоціальних факторів) і вважають, що генетична схильність до агресивної та злочинної поведінки може проявлятися тільки при певних обставинах – найчастіше в жорсткому виховному середовищі [5, с. 393].

Можливості для проведення досліджень значно зросли в епоху комп'ютеризації. Із застосуванням ЕОМ, починаючи з 1975 року, за спеціально розробленою інформаційно-аналітичною програмою проводиться вивчення біологічних, фізіологічних, психологічних властивостей особи і соціальних факторів, які впливають на злочинність неповнолітніх. Така інформаційно-аналітична система (ІАС) називається «Підліток».

Матеріали досліджень свідчать про взаємозв'язок і взаємообумовленість біологічних і соціальних факторів злочинності, а це дає нам підстави зробити наступні висновки.

1. Багато дітей «груп ризику», які стали злочинцями, виховувалися в умовах неповної сім'ї, з одним із батьків.

2. Судимість біологічних батьків, братів, сестер, бабусь, дідусів зіграла певну роль в становленні неповнолітніх злочинців.

3. У вивчених «групах ризику» неповнолітніх до 75 % батьків зловживають спиртними напоями.

4. Ч. Ломброзо пише про шкodu наркотиків і наркоманів, у яких так різко виявляється схильність до злочинів [2, с. 75]. Наші дослідження дають підставу вважати, що наркотики набули поширення серед молоді і ці «групи ризику» підштовхують їх до вчинення як корисливих, так і насильницьких злочинів.

5. У своїх дослідженнях Ч. Ломброзо часто робить висновок про раннє залучення дітей до злочинної діяльності. Наші дослідження показали, що 10,3 % з 1500 неповнолітніх злочинців свій перший злочин вчинили у віці до 13 років; 21 % – в 14 років; 26,4 % – в 15 років; 25,7 % – у 16 років і 16,6 % – у 17 років. Три чверті вихованців колонії перший злочин вчинили у віці молодше 16 років. У зв'язку з цим зростає роль ранньої профілактики злочинів.

6. Накопичення незліченних багатств, як стверджував Ч. Ломброзо, поряд з бідністю є джерелом злочинності. На думку ряду вітчизняних кримінологів, причина тут полягає в нерівномірному розподілі доходів [6; 7].

Розшарування суспільства на надбагатих і бідних підсилює соціальну конфліктність і загострює протиріччя серед груп населення, спроби вирішення яких часто носять кримінальний характер. В Україні постійно збільшується концентрація матеріальних цінностей в руках невеликої групи олігархів на тлі зростання бідності значної частини населення, яка межує з убогістю.

У цих умовах важко переоцінити значення розробки і здійснення в кожному регіоні цільових програм з надання допомоги соціально незахищеним сім'ям. Злочинність обумовлюється багатьма факторами, серед яких виділяються постійно мінливі умови соціального середовища і суб'єктивні властивості особи злочинця: біологічні, фізіологічні, генетичні, психологічні та ін.

Вивчення цих факторів дозволяє вченим, спираючись на досвід Ч. Ломброзо, виробити заходи запобігання злочинам та заходи профілактики індивідуальної злочинної поведінки, які найбільш адекватні соціально-історичним умовам розвитку суспільства.

Зараз науковий пошук сконцентрувався на вишукуванні економічних і ефективних спеціальних заходів запобігання злочинам, на оптимальному їх комбінуванні в рамках доступних суспільству ресурсів, а також на конструюванні соціальних механізмів, які дозволили б примусити політиків виділяти більше коштів для забезпечення поступального руйнівного впливу на злочинність. Діяльність в цих напрямках може дати суттєві позитивні результати. При цьому безсумнівно одне: якщо людство оцінить загрозу тотальної криміналізації суспільства адекватно, воно зуміє реально протистояти їй.

Список використаних джерел

1. Антогнян Ю. М. Насилие. Человек. Общество : монографія / Ю. М. Антогнян. – М. : ВНИИ МВД России, 2001. – 247 с.
2. Ломброзо Ч. Преступление. Новейшие успехи науки о преступнике. Анархисты / сост. и предис. В. С. Овчинского. – М.: Инфра–М, 2004. – 320 с. С. 38.
3. Тузов А. П. Мотивация противоправного поведения несовершеннолетних : моногр. / А. П. Тузов. – К. : Вища школа, 1982. – С. 384–385.
4. Дубинин Н. П., Карпец И. И., Кудрявцев В. Н. Генетика, поведение, ответственность (о природе антиобщественных поступков и путях их предупреждения) : учеб. пособие. – М. : Политиздат, 1982. – 304 с.
5. Криминология: учебник / под ред. Дж. Ф. Шелли. Пер. с англ. – СПб. : Питер, 2003. – С. 392–395.
6. Злочинність в Україні. Основні показники стану та структури злочинності за 2001-2014 рр. : стат. збірник. – К. : ВПЦ МВС України, 2014. – 207 с.
7. Джужа О. М. Запобігання злочинам: кримінологіко-віктимологічна парадигма: моногр. / О. М. Джужа. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – 331 с. – С. 172–173.

Serdiuk Pavlo,

Chief Researcher of the Department for the Development and Implementation of Innovative Methods of Organization of Work and Management in the Prosecution Authorities of the Research Institute of the National Prosecution Academy of Ukraine, Doctor of Law, Professor

TEN KEY PROBLEMS OF CRIMINOLOGY AND THEIR SOLUTIONS

Анотація. У тезах йдеться про десять найбільш важливих задач, які стоять перед кримінологією з моменту її оформлення, як науки, але не були успішно вирішені. До більшості таких задач пропонуються варіанти їх вирішення.

Ключові слова: задачі, кількісні методи, кримінологія, відносне обчислення інтенсивності злочинності, природа злочинної поведінки.

Summary. The thesis is dedicated the most important tasks that have been pursued since the criminology has been origin, as a science, but have not been successfully solved. Most of these tasks are options for solving them.

Of course, criminology faces much more than ten complex tasks, but I propose to highlight the ten most topical today, the solution of which can